

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Kent gij Jezus?

„En hieraan onderkennen wij dat wij Hem kennen, indien wij Zijn geboden bewaren“ (I Joh. 2:3).

De lezer vindt wellicht de vraag boven dit artikel een vreemde vraag, althans binnen een weekblad als dit. Zoiets vraag je in een evangelisatie-tractaat, niet in een weekblad tot opbouw van het Gereformeerde leven. Toch weet ik heel zeker: deze vraag is juist ook voor de lezerskring van ons blad bedoeld. Want ze wordt gesteld in een brief van de apostel Johannes, en dus aan kerkmensen, niet in de eerste plaats aan degenen die buiten zijn. Johannes wil ons zetten tot zelftoetsing inzake onze kennis des Heren, en geeft daartoe een gemakkelijk te hanteren kenmerk: „indien wij Zijn geboden bewaren“.

En letten we nu op wat we te weten kunnen komen van de eerste lezers van zijn brief, dan blijkt hij zich te richten tot mensen, die net als de meeste lezers van „Opbouw“ terdege met het evangelie van Christus op de hoogte zijn, en in Zijn naam geloven. Hij zegt immers (2:21): „Ik heb u niet geschreven, omdat gij de waarheid niet weet“. (5:13) „Dit heb ik u geschreven, die gelooft in de naam van den Zoon Gods“. Ze waren dus net zo min als wij vreemdelingen in Jeruzalem.

Men neemt algemeen aan, dat deze brief gericht is aan gemeenten in Klein-Azië en behoort tot het laatste wat door de apostelen aan de kerk van Christus werd nagelaten. De eerste lezers hebben dan de stichting der gemeenten door Paulus al jaren achter de rug en zullen van de Here al veel geweten hebben, behalve van Paulus óók uit de evangeliën, bij voorbeeld dat van Johannes, dat wel eerder geschreven zal zijn dan deze brief, en voor dezelfde lezerskring bestemd. Ze staan dus reeds lang in het geloof en blijkbaar vast ook: ze zijn van oud tot jong sterk genoeg geweest om het evangelie van Christus vast te houden, toen het door dwaalleraars werd aangevochten. Zij hebben zo pas hierin de boze overwonnen (2:12-17), zodat de belagers van hun geloof zijn afgedropen (2:19).

Het is dus wel duidelijk: Johannes acht **zelfbeproeving naar de kennis des Heren noodzakelijk voor ieder**, zelfs voor mensen, die van kindsbeen af van Jezus Christus weten, door en door vertrouwd zijn met het evangelie, de Zone Gods als hun Verlosser belijden, waarheid en leugen van elkaar kunnen onderscheiden, de kerk weten te zuiveren van valse leer. Zodoende kan niemand zich van deze aansporing tot zelfbeproeving afmaken. Want nu kunt ge alles aanvoeren, wat ge als „kerkelijk mens“ maar „bezit“: dat ge van jongsaf aan bij het evangelie zijt groot gebracht, dat ge zo goed in de Bijbel thuis zijt, dat ge de kerk zo goed ziet en precies weet te vertellen, waar het in de Vrijmaking der kerk om ging, dat ge de consequenties van uw belijdenis ziet voor de samenlevingsverbanden, dat ge nooit nodeloos de samenkomsten der gemeente verzuimt of uw plaats aan het Avondmaal leeg laat, maar dan zegt Johannes tot ú, **juist tot ú**: nu moet ge eens goed nagaan, of ge in en met en onder dat

alles de Here ook hebt leren kennen en kent. **Hebt ge kennis aan Hem?**

Daarom willen we eerst nagaan, wat dat is: kennis des Heren.

Kennis des Heren ¹⁾

I

Als wij ons afvragen, of wij de Here wel kennen, dan lopen wij — zelfs bij de eerlijkste bedoelingen — gevaar, dit onderzoek zeer **oppervlakkig** te verrichten. Dat wil zeggen: dat wij met onze zelfbeproeving niet verder komen dan de **oppervlakte**, zonder af te steken naar de diepte.

We gaan dus eerst na, wat zich aan die oppervlakte alzo bevindt, om daarna te trachten de **diepte** van de kennis des Heren te peilen.

De oppervlakte van de kennis des Heren bestaat, om het nu maar eens wat populair uit te drukken, ten eerste uit „studeerkennis“, vervolgens uit „leer-kennis“ aangaande onze Here Jezus Christus.

Studeer-kennis dus eerst. Die is er van Hem! Al wat God geschapen heeft is voor menselijke studie toegankelijk, en daarom ook onze Here Jezus Christus. Hij is immers in onze tijd ingekomen. Hij heeft zo'n 33 jaar onder ons gewoond, Zijn leven is door ooren ooggetuigen beschreven en is nu voor ons een „veld van onderzoek“, dat op alle mogelijke manieren bestudeerd is. Er bestaat dan ook een indrukwekkende hoeveelheid literatuur in allerlei vorm, van velerlei omvang en gehalte over Jezus Christus. Dit studiemateriaal verschaft ons inzicht in de historische gang van Zijn leven, en de samenhangen met de wereld, waarin Hij optrad. Zo kunt ge b.v. te weten komen, hoe de Here Zich stelde tegenover de overheden van die tijd: de gezagsdragers van het Romeinse Rijk, die Hij ontmoette in personen als Pontius Pilatus en verschillende leden van de familie Herodes; voorts kerkelijke gezagsdragers als Annas en Kajafas, Hogepriesters, die het sanhedrin praesidieerden. Ge kunt bestuderen, hoe Hij het volk benaderde en de kerkelijke en kerk-politieke partijen: farizeën, sadduceën, herodianen; hoe Zijn wijze van onderwijs was in verhouding tot die van de Schriftgeleerden; en er is nog véél meer.

Maar als ge nu denkt, dat ge de kennis des Heren bezit, wanneer ge in zulke studeerkennis over Hem het ver hebt gebracht, dan vergist ge u zeer. Johannes zegt n.l. niet: Hieraan kennen wij, dat wij Hem kennen, zo wij veel boeken over Hem hebben doorgewerkt.

Ik noemde verder: **leer-kennis** van Jezus Christus. Die is er ook, en wel in grote verscheidenheid. Want Rome heeft een andere leer aangaande Jezus Christus dan de Reformatie. De moderneren hebben hun „Jezusbeeld“ en Barth spreekt op een heel eigen

¹⁾ met „Here“ is hier bedoeld: onze Here Jezus Christus. Zie hoe onze tekst met de beide voorafgaande verzen samenhangt, zó dat „Hem“ in vs 3 via „Hij“ in vs 2 terug slaat op „Jezus Christus, de Rechtvaardige“ in vs 1. We zullen later zien, dat deze kennis des Heren (Jezus Christus) met de kennis des HEREN (onzes Gods) ten nauwste samenhangt, ja, daarvan geen moment los is.

UIT DE INHOUD:

Kent gij Jezus?	K. C. S.
Doorgaande reformatie!	C. V.
Antwoord van Ds. Kruiswijk	
Weerwoord van Ds. Plooy	C. P. P.
Fundamentalisme (I)	J. M.
De zin van de Sabbat (I)	H. V.
Naar de gordel der aarde (II)	P. G.
Handel als Christen in het verkeer	K. J. S.
Kerknieuws	

manier over „Jezus“ en „Christus“. Er is reden te spreken van **allerlei wind van leer** over de Here. Ge zoudt dus een leven kunnen vullen met het verzamelen van zulke leerkennis, die trouwens van grote waarde is. Ze kan ons ervoor bewaren, dat we onverhoeds worden afgetrokken van het fundament der apostelen, dat we ongemerkt door één of andere valse leer het beeld laten verdrijven, dat de apostelen ons van Hem getekend hebben. Daarom is het met name voor de jongelui hard nodig, de belijdenisschriften der kerk te onderzoeken, die voor deze dingen onze ogen des geloofs scherpen. Moge in die weg ook van onze jongelui worden gezegd (2:14): „Ik heb u geschreven, jongelingen, want gij zijt sterk en het Woord Gods blijft in u en gij hebt den boze overwonnen“.

Maar toch is ook dit niet de kennis des Heren, die de apostel Johannes bedoelt. Hij zegt immers evenmin: „En hieraan kennen wij, dat wij Hem kennen, zo wij waarheid en leugen over Hem kunnen onderscheiden“.

Zo hebben wij 2 soorten van kennis aangaande Hem onderzocht, en gezien: dit is het nog steeds niet, wat Johannes bedoelt. Studeerkennis en leerkennis hebben namelijk met het kennen van de Here wel héél veel te maken, en zijn daartoe beide zeer dringend vereist, maar ze brengen ons **niet verder dan de oppervlakte van de kennis des Heren**. Die kennis zélf gaat oneindig veel dieper dan het „weten“ van onze verstandelijke vermogens.

Wat bedoelt Johannes dan, wanneer hij spreekt van „Hem kennen“? Wel, de apostel maakt het ons gemakkelijk om hier achter te komen. Hij heeft namelijk de eigenaardige gewoonte om veel van wat hij zegt onmiddellijk daarna nogeens in andere woorden te herhalen (de stijlfiguur van het **parallelisme**). Onderlinge vergelijking werpt dan meestal op zijn woorden een verrassend en helder licht. Dat is ook hier het geval. Want de herhaling van onze tekst vindt ge 2 verzen verder: aan het slot van vs 5: „Hieraan onderkennen wij, dat wij **in Hem zijn**“. Nu weten we precies, wat dat is: Hem kennen. Dat is niet: veel van Jezus Christus en de Bijbel weten. Dat is evenmin: de zuivere leer over Hem aanhangen. Het gaat véél verder, het is véél dieper. Want dwars door deze **oppervlakte** heen is Hem kennen: **in Hem zijn!**

Wat dat in de Schrift, en met name bij de apostel Johannes, betekent, daarover zo de HERE wil volgende week meer.

K. C. SMOUTER.

Doorgaande reformatie?

In de laatste tijd is van verschillende zijden de kwestie van de doorgaande reformatie weer aan de orde gesteld.

Speciaal werd gevraagd hoe het met die doorgaande reformatie in feite stond.

Men was er van overtuigd, dat er in een levende kerk een steeds voortgaande reformatie moet zijn en ook metterdaad is. Maar de vraag rees: is er in de Gereformeerde Kerken zo'n voortschrijdende reformatie? Of is er in dat opzicht stilstand, of, misschien wel, achteruitgang?

Het is goed dat die vraag wordt gesteld.

Wij willen er ons in dit artikel ook mee bezig houden.

***

Van doorgaande reformatie kan men spreken, als er een kwaad, een zonde, is, welke als zodanig werd onderkend, waartegen men daarna en daarom streed, en die dan succesief werd overwonnen door de genade en de kracht van de Heilige Geest.

Als men daarom concrete punten van een doorgaande reformatie wil noemen, moet men altijd eerst op een concrete zonde wijzen, welke in meerdere of mindere mate in de kerk heerste. In dezelfde mate als men die gelovig en dus werkelijk ziet zal men die dan kennen en ook metterdaad bestrijden. Dat wil zeggen: tot doorgaande reformatie komen op dat punt.

***

Op één zo'n kwaad wil ik thans wijzen.

Ik zal het zo concreet mogelijk aanduiden door enkele „ware gebeurtenissen" te verhalen.

Toen ik predikant in Haarlem was geworden, vertelden mijn collega's een verhaal dat mij de oren deed tuiten.

Nadat ik door de kerkeraad van Haarlem op een tweetal was geplaatst verzocht Prof. H. H. Kuyper ds Siertsema, de oudste predikant destijds, bij hem te komen. Toen deze aan dat verzoek had voldaan, deelde Prof. Kuyper hem mee, dat hij wist, dat Prof. Schilder ondergetekende in Haarlem wilde plaatsen met de bedoeling Schilders invloed daar te versterken, de V.U. tegen te werken enz. enz.

Ds Siertsema — een van de fijnste christenen die ik ooit heb ontmoet — moest om dat verhaal lachen. Hoe zou Prof. Schilder, als hij al zo iets van plan was geweest, dat kunnen klaar spelen? Een tweetal werd door de Kerkeraad gemaakt. En de gemeente koos. Wat voor invloed kon een ver af wonende professor op de gang van zaken uitoefenen?

Toen ik dat verhaal hoorde heeft het mij diep getroffen.

Ik was drie jaar dominé. En aanvaardde met vreze en beven het werk in de „grote stad". Van de verhoudingen in de „hogere" kerkelijke wereld had ik niet veel ervaring. Met eerbied had ik drie jaar lang geluisterd naar wat op de vergaderingen van de classis Groningen aan kerkelijke wijsheid werd gedebiteerd. Als jong predikant deed je op een meerdere vergadering je mond nooit open. Ze hadden mijn stem alleen gehoord, wanneer ik het kort verslag voorlas, dat de laatste aangekomen predikant moest verzorgen.

En toen en zo vernam ik het zoeven genoemde verhaal.

Ik wist vooreerst zeker dat het van a — z onwaarheid of misschien wel leugen was. Met geen letter had Schilder mij geschreven over het beroep naar Haarlem. En ik had er met hem ook geen woord over gesproken. Noch hij met mij. Hij zou dat nooit doen. En ik zou het niet geaccepteerd hebben.

Maar die onwaarheid greep mij toch niet het meest.

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

1 april begon de nieuwe jaargang van ons blad. We verzoeken onze abonné's die per jaar betalen f 10.—, en zij die per halfjaar betalen f 5.— te willen overmaken op onze postrekening 233117, t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist met vermelding OPBOUW.

Ter voorkoming van de hoge incassokosten vertrouwen we dat U aan ons verzoek wilt voldoen.

De Administratie.

Wat mij meer schokte was dit: hoe zag een man als Prof. Kuyper zijn collega Schilder?

Dat werd me uit dat verhaal duidelijk.

Schilder was voor hem een man, die in Kampen huisde, werkend als een spin in het kerkelijk web. Natuurlijk achter de schermen. In alle richtingen intrigerend om het kerkelijke leven te dirigeren.

Men stelle zich die situatie maar eens levendig voor.

Schilder zit in Kampen voor de kerkelijke kaart. En hij overziet als een echte „leider" de situatie. Hij weet ook wie „zijn" mannetjes zijn. En dan begint het: „In die streek is mijn invloed zwak, daar moet nodig een mannetje heen. Ik zal de nodige maatregelen nemen om er een heen te dirigeren. Het beste is dat A. daar naar toe gaat. B. heeft juist een beroep ontvangen. Dat moet hij per se aannemen. Even schrijven. De nieuwe „post" is belangrijker dan die welke hij nu bezet. Maar C., die ook een beroep heeft, moet per se bedanken. 'k Zal hem even bellen. De „stelling" van het „front", welke hij thans commandeert mag niet worden opgegeven! D. is aangezocht voor de zending. Maar dat kan niet. Hij kan op het „thuisfront" niet worden gemist. En voorts: de studenten moet ik ook goed in de gaten houden. Ik moet die stevig in mijn greep zien te krijgen. Met wat vriendelijkheid bereik je veel. Ze zijn vereerd als hun prof. wat extra werk van hen maakt. . . . Er moeten straks ook leerstoelen worden bezet".

Ik vraag: zou Schilder niet een werelds, een door en door onkerkelijk, ja, een verachtelijk mens zijn geweest als hij zo was opgetreden? Een hoogmoedige dictator, die er op uit was alle kerkelijke touwtjes in handen te krijgen en te houden? Een „leider" wiens spreken over het ambt blasphemie zou zijn geweest. En toch, zo werd hij dikwijls gezien!

***

Maar er gebeurde nog veel meer in die dertiger jaren.

Toen ik enkele maanden in Haarlem was kwam een vooraanstaand lid van de kerk bij me om, zoals hij dat zei, „wat goed te maken". Tengevolge van wat een professor aan de V.U. hem van mij had verteld — namelijk dat ik behoorde tot een groep die naar de macht in de kerk streefde — was hij zo sterk vooringenomen geweest, dat hij de eerste maanden niet bij me in de kerk was gekomen. Hij had me niet willen horen. Maar op aandrang van anderen was hij toch maar eens gegaan. En nu kwam hij me zeggen, dat wat hij gedaan had niet goed was geweest.

In mijn Haarlemse tijd sprak ik nog al eens voor jeugdverenigingen en zo. Ik deed dat graag. Speciaal door de studie van Calvijn was iets voor me gaan leven van de reformatische prediking omtrent geloof, verbond, kerk. En het was een vreugde dat door te geven aan jongens en meisjes die de reformatische boodschap indronken. Maar telkens hoorde je, dat predikanten, en zelfs kerkeraden, in verzet waren gekomen als ze hoorden wie door zo'n instantie was uitgenodigd. Er ontstonden zelfs conflicten daarover.

Eens had ik een beroep naar een kerk. Alles was best. Ik werd hartelijk ontvangen, toegesproken. Er werd gebeden. Maar vlak voor de beslissing vallen moest, schreef een der predikanten — we hadden n.l. in de studietijd in een bepaalde zaak hartelijk samengewerkt — dat ik moest bedanken! Hij repte daarbij niet van bekwaamheid of confessionele trouw, neen hij wilde van de „richting", de „groep" waaronder hij me indeelde niet weten. Het overkwam Holwerda zelfs eens, dat hij, ergens op bezoek zijnde in verband met een door een kerk op hem uitgebracht beroep, ten slotte door alle predikanten apart werd genomen, waarbij het hem te verstaan werd gegeven, dat ze maar liever hadden dat hij bedankte.

Het is Prof. Jager overkomen dat een zeer vooraanstaande figuur uit de Gereformeerde kerken hem vroeg of hij ook bij die klik behoorde. Daarbij doelend op Schilder, Janse, Vollenhoven enz. Jager had n.b. Schilder noch Janse ooit ontmoet of geschreven!

Al deze dingen waren een verschrikking.

Ik kan naar waarheid verklaren — ik kan dat ook doen omtrent Holwerda en Van 't

Veer, om alleen de heengegane te noemen — dat men aan het „bezetten" van „posten" en dergelijke goddeloosheden zelfs nooit hadden gedacht. We haatten iedere groepsvorming. We wilden niet anders zijn dan dominé; we kenden geen hoger eer-zucht dan het prediken van het volle Evangelie. Maar we werden op een hoop gesmeten. In een hoek geduwd. Tot een groep gemaakt. En zij, die dat sectarisch bedrijf uitoefenden, verweten ons n.b. dat wij ons aan groepsvorming schuldig maakten!

En deze ellende nam steeds groter omvang aan. Het kwaad tierde als steeds in de duisternis. Het was ongrijpbaar. Als je zo af en toe hoorde wat er binnenkamers werd gezegd, huiverde je. Gispens schreef eens, dat men in de kerk wel „uitwendige, onfatsoenlijke zonden" bedwingt en straft, „althans bij velen". „Maar hoeveel zonden — zo vroeg hij — zijn er die onder het bereik der tucht vallen? Geldgierigheid, hoogmoed, onoprechtheid, valse taktiek, inconsequentie, heerszucht, liefdeloosheid; men komt er schier dagelijks mede in aanraking. . . ."

We hebben dat ervaren.

En we vroegen ons sidderend af: Is dat nu de kerk, is dat de gemeenschap der heiligen?

O zeker, wij hebben ook gezondigd. Hoe ouder je wordt, hoe duidelijker je dat ziet. Maar aan groepsvorming, aan sectarisme, aan het aanrichten van tweedracht, sekten en muiterij, aan jagen naar de „leiding" — daaraan hebben we ons niet schuldig gemaakt. Dat weet God.

En wat het eind is geweest weten we:

Hepp sneed zelfs de mogelijkheid tot broederlijke discussie af door te spreken over „dreigende deformatie".

H. H. Kuyper striemde „baardeloze knapen", die Kuyper en Bavincx verloochenden en sprak ervan dat het er in die dagen erger vóór stond dan voor Assen.

En nimmer zal ik de zwarte avond vergeten toen de kerkeraad van Utrecht besloot, dat bezwaarde predikanten — het was lang vóór de schorsing van Schilder — voor een beroep niet in aanmerking kwamen.

Al deze dingen zijn geschied.

Ze hebben onnoemelijk veel kapot gemaakt in gelovige, tere harten. Ze hebben velen op de knieën gedrukt met de snik: o God, o God, waarom toch, waarom toch? Kan er dan nooit eens een echte, rijke, warme gemeenschap bloeien in Uw kerk? Moet de Satan altijd weer kapot maken wat Uw genade wil bewerken? Waarom moeten de zonden, ook van Uw kinderen, de kerk steeds weer zo gruwelijk schenden, haar krachteloos maken en te schande stellen in een wereld, die haar licht, haar liefde meer dan ooit nodig heeft?

***

En tot ons komt thans de vraag, recht op de man af: is er ten opzichte van dat gemene, verwoestende kwaad werkelijk van voortgaande reformatie sprake?

Aanvaarden wij alle broeders, allen die met ons aan één Avondmaalstafel aanzitten, in waarheid als broeders?

Aanvaarden we hen ook bij alle verschil als gelijkwaardige partners in de kerk, in andere organisaties, in de pers.

Vragen we bij allerlei arbeid, als het op medewerking aankomt, alleen naar bekwaamheid, of vragen we ook nu weer naar richting, groep of met welk slecht woord men die slechte zaak ook aanduiden wil?

Is het ons bij medearbeid op enig terrein genoeg, dat er eenheid is in belijden, of stellen we ook nu weer het samenwerken afhankelijk van instemming met iets dat boven de confessie uitgaat?

Leeft onder ons ook nog de duivelse begeerte — misschien onbewust, misschien bedekt — om met wat „geestverwanten", „gelijkgezinden" een groep te vormen, die streeft naar de „macht", de „leiding"?

Haten we die vervloekte zinnen: „die en die zien de kerk niet, die en die zijn niet goed vrijgemaakt". . . . omdat ze op enkele punten anders denken dan wij?

Sluiten we ons hart voor broeders?

Waarschuwen we elkaar voor hen — in het geheim?

Stoten we hen af?

Als ik aan een uitspraak denk, zoals verleden week werd geciteerd, dan vraag ik: is er op dat punt werkelijk voortgaande reformatie?

C. V.

Antwoord van Ds Kruyswijk

Amsterdam, 3 maart 1959.

Aan de Weleerwaarde Heer
Ds C. P. Plooy, Heemstede.

Amice,

U hebt, lange tijd geleden, aan mij een open brief geschreven en die doen drukken in dit blad. Het doet me ernstig leed dat het antwoord daarop nu pas komt. De oorzaken van het uitstel heb ik U persoonlijk doen weten. Ik dank U dat U me daarin hebt willen verstaan.

U hebt geschreven aan iemand die niet gewoon is voor de pers te werken, en aan wie dat doorgaans ook niet te best af gaat. Daarom te meer heb ik de Here gebeden dat Zijn Geest mij leiden moge. Op Hem vertrouw ik.

U noemt me een voor de Gereformeerde Kerken representatieve figuur. Ook zegt U dat ik op buitengewone wijze heb meegewerkt aan de instandhouding van wat ons scheidt, n.l. de vervangingsformule; U brengt dat in verband met mijn voorzitterschap van een synode.

Dit element, Amice, moet ik U verzoeken buiten beschouwing te laten. Bij sommige gelegenheden verplicht genoemde functie er toe de gezamenlijke kerken te vertegenwoordigen. Maar overigens zet het geen apart belang bij aan een mening of toespraak, die ik zonder bepaalde opdracht ergens te berde breng.

Betekent dan in deze briefwisseling dat voorzitterschap helemaal niets? Inderdaad niets, m.i. De dienst van de Here Jezus brengt in zulk een functie alleen mee dat men de vergaderde broeders zoekt te dienen, opdat de vergaderingen een goed verloop mogen hebben, en daarmee is het dan gezegd. Zelfs het uitoefenen van een bijzondere invloed op de broeders zou m.i. ver buiten de bevoegdheid gaan. — Tot zover over dat representatieve.

Ook zal het niet mogelijk zijn te treden in het persoonlijke. Natuurlijk kan vroegere persoonlijke aanraking onderwerp van gesprek zijn — dat ware zelfs in ons geval zeer wenselijk. Van persoonlijk gesprek dan. Want het zou zó moeten gebeuren, dat dat vroeger samen beleefde besproken kan worden, desnoods, in zo volledig mogelijk verband; dan valt er nogal eens een apart licht op. Ik zeg dat nu maar neutraal. Maar in het publiek kan dat nu eenmaal niet, denk maar aan Spreuken 25 : 9: beslecht het rechtsgeding met uw naaste, maar openbaar het geheim van een ander niet. En dat is eveneens van toepassing op wat U in herinnering brengt aangaande een in Hilversum in 1945 uitgesproken censuur.

In het nummer van Opbouw, waarin het eerste deel stond van Uw open brief, staat op p. 112 iets uit een bespreking van een referaat van prof. Veenhof. Het daar uit het antwoord van de spreker weergegevene heeft mijn aandacht getrokken, ik was er bijzonder blij mee. De spreker bedoelde „ons allemaal onrustig te maken”. Dat was denk ik gezegd voor de kring van de vrijgemaakte kerken en daar zal dan reden voor zijn. Nu die reden is er ook wel voor de kerken waartoe ik mag behoren. Uit het gevoel van die onrust kwam het initiatief voor van de J.V., die prof. Veenhof en mij uitnodigde te komen spreken over wegen tot hereniging. Die onrustigheid is op zich zelf zulk een weg niet, maar noopt wel zulk een weg te zoeken. En met diepe overtuiging heb ik toen in Haarlem gewezen op de weg van officiële samenspreking. Als ik nu ga bespreken wat U aan bezwaren tegen dat spreken van mij hebt ingebracht, dan doe ik dat niet in de gedachte dat in alles het gelijk aan onze kant is geweest en is; ook onze synoden hebben telkens blijk gegeven dat ze zulk een gedachte niet hadden. Maar wel probeer ik nu misverstanden enigszins op te helderen, die ik in Uw brief meen te zien.

Over de H. Doop.

U zegt: „Heel die veronderstelde wedergeboorte: een alleszins verklaarbare wens, die de moeder van deze gedachte en dezer theologische constructie was”.

Daarop antwoord ik: genoemde leer is in het verleden wel geleerd, maar dan was de moeder er van zeker niet een verklaarbare

wens. Doch dat daargelaten: onze synoden hebben ze nooit beleden. Ook niet in verkapte vorm. Laat er ons van uitgaan dat als de kerk spreekt ze dat doet in geloof op Christus: zo belijdt ze. Het is soms nodig te spreken over wat de belijdenis niet zegt, maar uit haar voortvloeit. U zelf doet dat trouwens ook, al was het maar in dat ene zinnetje, p. 108, 2e kolom: „Natuurlijk geloven we, dat er wel verworpenen onder hen zijn”. Met „hen” bedoelt U de in de kerk gedoopten. Maar wat U daar stelt vindt U in vr. 74 van de Catechismus niet, en evenmin in art. 34 van de Nederl. Geloofsbelijdenis (die ik verder aanduid als NBG). Die zwijgen daarover. U kunt U er voor alleen beroepen op een zinsnede uit art. 35 NBG, waar het over het H. Avondmaal gaat: de goddeloze ontvangt wel het sacrament enz. Ik geloof dat er ook in deze zin gesproken kan en moet worden t.a.v. de H. Doop, maar daar hebben onze vaders in dat verband wel niet aan gedacht. Immers zelfs het uitvoerig doopsformulier zwijgt van wat U stelt in dat korte zinnetje.

Dat heeft natuurlijk een reden: de kerk beledt alleen naar de blijde kracht van het geloof. En dat spreekt zich ook uit, of liever dat wil de kerk vanouds uitgesproken hebben in het gevraagde antwoord op de eerste doopvraag. Die vraag waarin wordt gesproken over het „in Christus geheiligd”. Ik wens dat te verstaan zoals de opstellers van het formulier dat deden. Indertijd heeft dr B. Wielenga zich voor het recht verstaan van deze uitdrukking veel moeite gegeven: Ons Doopsformulier, p. 226—248. Hij concludeerde, p. 246: „Zonder in een speciaal geval te oordelen over de inwendige staat des mensen (wat de kerk niet mag) spreekt zij in het algemeen als haar belijdenis uit, dat God het zaad van Zijn kerk door het bloed van Christus heeft rein gewassen”. Hij spreekt dan nog van het oordeel der liefde en der christelijke hope — en deze woorden zijn geen uitvindingen van de laatste eeuw, maar oeroude uitdrukkingen in gereformeerde kring.

Trouwens, toen men in die oude tijd genoemde uitdrukking zo, naar de Schrift, gebruikte, toonde men zich goede leerlingen van Calvijn, zie b.v. Institutie, ed. Sizoo, III, 366: „Wanneer God belooft, dat Hij ons tot een God zal zijn en ons zaad na ons, dan verklaart Hij, dat Hij onze kleine kinderen, voordat ze geboren worden, aanneemt tot zijn kinderen. In dit woord is hun zaligheid vervat”. Ik mag toch hopen, dat U hiermee instemt, Amice. U en ik verstaan wel, dat Calvijn in zulke woorden het niet heeft over de tijd, waarop de HERE deze belofte aan de kinderen vervult.

Misschien drukte de bekende ds T. Bos het nog duidelijker uit, kort na 1905: „We noemen koren koren, al is het ook dat er onkruid tussen staat”.

En daarom moet ik bezwaar maken tegen Uw uitdrukking: hoofd voor hoofd, p. 108, 1e kolom. Soms wordt er zelfs als volgt gere-deneerd: in de beide delen van de eerste doopvraag moet het gaan over hetzelfde getal kinderen: eerst die aan de veroordeling (oud-nederlands: verdoemenis) onderworpen zijn, daarna die in Christus geheiligd zijn. U kent die redenering. Ik hoop niet dat U er mee instemt.

U zoudt dan namelijk stuiten op verschillende bijbelplaatsen. Romeinen 5 : 18; prof. Greijdanus zegt in zijn commentaar, p. 288: in de eerste verschelt „volstrekt alle mensen”, in de tweede helft: „alleen die door den Vader aan den Here Christus gegeven werden”. 1 Corinthhe 15 : 22: prof. Grosheide in zijn commentaar, p. 510: in de eerste helft betekent allen: allen die met Adam, in de tweede helft: allen die met Christus in verband staan. T.a.v. beide plaatsen kunt U ook inzien de Kanttekeningen van de Staten-vertaling.

Ik wil deze openbaringswoorden aan Uw bijzondere aandacht aanbevelen. Ze maken ons wel heel behoedzaam met dat hoofd voor hoofd in de eerste doopvraag. Ik herinner U nog eens aan wat ik boven aanhaalde van dr Wielenga. En ik vraag voor deze zijde van de zaak des te meer Uw aandacht, omdat naar mijn gedachte hier een kernkwestie ligt. Althans uitlegkundig — en daarom toch ook voor het geloof.

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN. Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Utrecht
Drs H. R. Rookmaaker, Leiden
Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Secretariaat Geref. Persvereniging

„Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

Penningmeester van de Geref. Persvereniging:

Drs J. F. J. Lamet Antilopelaan 2,
Geldrop, post Eindhoven

Administratie: Slotlaan 220, Zeist

Een andere kernkwestie zie ik in de oude stelling, zo geheel naar het evangelie van Oud en Nieuw Testament, dat de Schrift over de kinderen der gelovigen op dezelfde wijze spreekt als over de volwassenen. U hebt, Amice, de Dogmatiek van prof. Bavinck in Uw kast. Ik wil me houden aan wat daar te lezen staat IV, p. 574—583. En in die geest hebben onze kerken gesproken. Dat gaat dus over de eenheid der gemeente, waarbij boven aangehaald woord van ds T. Bos echt niet wordt vergeten, in tegendeel betracht.

Hiermee hangt onmiddellijk samen wat U, p. 108, 1e kolom aanhaalt uit het zo vaak genoemde Praeadvies, 1943. Nadat ik er U op had attent gemaakt, in onze privé correspondentie, dat ik die coupure in dat praeadvies niet had kunnen vinden, hebt U me ronduit geschreven dat U er mee abuis was. Uw excuus daarvoor neem ik graag aan. Ik behoef het in alles met dat praeadvies niet eens te zijn (zie hiervoor beneden), maar het is toch wel erg nodig dat we het in zijn geheel op ons laten inwerken. Maar goed — laat ik het hebben over wat U naar aanleiding van dat grote geschrift opmerkt. Met name dan, zij het ook kort, over de z.g. volle doop en de z.g. schijndoop.

Wat het eerste betreft heb ik me altijd voortreffelijk kunnen vinden in de commentaar van prof. Greijdanus op Romeinen en die op Galaten. Zo lees ik bij Rom. 6 : 3, p. 294/5: „Zovelen als omvat hier blijkbaar allen die gedoopt worden. Want hier wordt geenerlei onderscheiding gemaakt, en de apostel handelt over den Doop als zodanig. Niet alleen over den Waterdoop, maar over den vollen wezenlijken Doop, over de geestelijke realiteit van den Doop, met den Waterdoop als teken en zegel”.

Wat die z.g. schijndoop betreft: het is ongeoorloofd te zeggen, dat deze uitlegger „dus” zou weten van een schijndoop, n.l. als de waterdoop straks wordt verworpen in ongehoofd. Dat deed hij evenmin als onze synoden dat deden, of ook het praeadvies. Het ligt alles in dezelfde lijn als onze belijdenissen, die gelovig de heerlijkheid uitspreken van de doop, en zwijgen als het zou gaan over wie zijn doop later verwerpt. Maar als dat laatste ter sprake komt, dan komt de pastorale praktijk der kerk aan het woord: om ons te vermanen; en dan moeten we gaan spreken over wat voor het geloof geen doorzichtige zaak is, maar een duistere afgrond.

Men moet zeggen dat het teken en de heilige betekende zaak samengevoegd zijn, naar art. 35 van de NBG, zie vooral vanaf: alzo geven ons de dienaars van hun zijde . . . , en: maar onze Here geeft wat door het sacrament beduid wordt, enz. Deze samenvoeging geldt voor Calvijn, en dan daarna voor de NBG voor de gelovigen, voor wie Christus de sacramenten ook alléén heeft ingesteld.

Vanwaar dan de smartelijke werkelijkheid, dat sommigen hun doop weerstaan? Calvijn zag een onderscheiding tussen aanbieden en schenken (en ontvangen) en wist toch van een

schijndoop niet af. Deze ontzettende realiteit wordt, ook voor het gelovig leven, niet klaar en duidelijk. Dat mag het ook niet worden. Als het sacrament stuit op ongelof, als also de handeling der kerk (op Gods bevel ver-richt) en de schuld der mensen dooréén ge-vlochten komen te liggen, wie zou dat dan kunnen verklaren voor ons verstand, voor ons hart? Uw eigen verklaring, p. 108, kolom 1, (het ligt in de ontvangers, in de reactie op Gods belofte, maar niet in wat God doet of spreekt) zult U bij de reformatoren niet vin-den, noch in de belijdenis. Die verklaring is bij zulk een heilig mysterie als het Verbond Gods al te duidelijk en klaar.

De doop vraagt gelóóf! Bij de kinderen, en bij de ouders. Het gaat immers over kinderen der gelovigen. In die zin sprak ik in Haarlem ook over de eigen kinderen.

Nu, Amice, het is wel vreemd dat ik niet

eens weet of U zelf kinderen hebt. Laat ik mogen hopen van wél. Misschien zult U dan met me instemmen als ik er over spreek als volgt: Onze kinderen hebben in de doop de betekening en bezegeling van de rijke toe-zegging van deel aan Jezus. Wij ouders gelo-ven de HERE daarin. De HERE vergt van ons dat we vanuit dit geloof, dat is uit zijn ge-meenschap en kracht onze kinderen opvoe-den, „naar ons vermogen onderwijzen en doen onderwijzen”, dat we ze voorgaan, en elke dag biddende als verbondskinderen aan de HERE opdragen.

En als het dan toch eens doopsverwerping worden zou? Daar wens ik als ouder niet over te spreken. Wij houden, door zijn genade biddend en werkend, de God van ons leven vast bij zijn belofte, bij zijn toezegging: en dat is een krachtdadige belofte.

(Wordt vervolgd).

Weerwoord van Ds Plooy

Heemstede, maart 1959

Geachte Ds Kruyswijk,

Niet zonder ontroering zie ik in welke maand en welk jaar Uw antwoord op mijn Open brief binnen kwam en ik mijnerzijds enige repliek daaraan moge verbinden.

Het is in deze maand precies 15 jaren geleden, dat prof. K. Schilder door een kerk-vergadering, die toen nog ons beider Synode mocht heten, werd geschorst als hoogleraar aan de Theologische Hogeschool der Geref. Kerken en als emeritus-predikant van De Geref. Kerk van Delfshaven.

Het is in deze zelfde maand precies 5 jaren geleden, dat deze in de naam des Heren geschorste broeder werd opgenomen in de heerlijkheid des Heren.

En het is in deze zelfde maand van dit jaar geschied, dat het den Here behaagde prof. G. M. den Hartogh van zijn plaats in de strijdende kerk af te lossen.

In mijn boekenkast bevindt zich een Gedenkboek, uitgegeven bij het overlijden van prof. Schilder. Daarin staat afgedrukt een mooie foto van de inauguratie van prof. Schilder en van prof. Den Hartogh, in de Kamper Burgwalkerk, a.D. 1934. Het thans zo ontroerende van die foto is dit, dat daar de beide mannen, die nu beiden bij den Here zijn, als voor zijn aangezicht plechtig hun eed van trouw aan Gods Woord en het geref. belijden aflegden, in het uur van hun beider ambtsaanvaarding.

Dat was 1934; twee jaren later spreekt men ter synode van Amsterdam over toestanden in de Geref. Kerken „erger dan in 1926”, de dagen van Geelkerken en van „Assen”. En de beide professoren, die op die mooie foto nog zo broederlijk naast elkaar hun gaven beloofden te geven aan de opbouw van Christus' Kerk, kwamen in die strijd volkomen tegen elkaar te staan. De een heeft het als een zaak van behoud der kerk gezien de ander te helpen schorsen in zijn ambts-bediening. Terwijl de ander het eveneens tot behoud der kerk als zijn dure roeping zag de een te bestrijden in zijn bindend willen maken van gedachten, die niet zonneklaar aan de Schriften ontleend waren. Hier is wederzijds in hoge ernst gesproken van kerkelijke ontrouw.

Het is voor mij nu een aangrijpende ge-dachte, dat thans deze beide hoogleraren in de klaarheid van Gods heilige presentie weten waar de fouten gemaakt zijn 15 jaren gele-den, ook hun eigen fouten. En dat terwijl onze open-brief-wisseling opnieuw het bewijs levert, dat we elkaar na 15 jaren strijd nog niet verstaan. Dat wij uw „leer” weergeven in bewoordingen die U ten enenmale afwijst, en dat U over onze „leer” gedachten uit-spreekt, die wij ten enenmale niet kunnen aanvaarden. Ik denk nu wat het eerste aan-gaat aan wat U schrijft over de veronder-stelde wedergeboorte-leer: „Onze synoden hebben ze nooit beleden”.

Waarom zou ik aannemen, dat U dat niet inderdaad meent? Dat het dus Uw vaste overtuiging niet zou zijn, dat Uw synoden dit nooit geleerd hebben. Ik wist wel dat in veel voorlichting van de zijde Uwer kerken het zo gesteld werd en nog wordt, — maar dan kan men zulks maar ternauwernood aannemen. Doch als U het zo zwart op wit laat afdruk-

ken in een vrijgemaakt weekblad, dan kan het niet anders dan Uw zeer vaste overtuig-ing zijn.

Intussen blijft het toch wel de vraag of deze overtuiging klopt met de werkelijke stand van zaken. Maar eens even aangenomen dat het zou kloppen... dan zouden we tot de wondere conclusie moeten komen, dat bezwaarden en vrijgemaakten en chr. gere-formeerden nu zovele jaren een strijd tegen windmolens gevoerd hebben. En dat we het dus op dit punt hartelijk eens zouden zijn of moesten kunnen worden. Maar dan vraag ik me toch af: waarom dan die schorsingen-om-de-leer?

Uw schrijven heeft me dan ook opnieuw overtuigd van de noodzaak van een heldere situatietekening, alvorens tot een samen-spreking te komen, waarvan iets te verwach-ten zou zijn. Onze briefwisseling bewijst toch eens te meer dat de situatie na 15 jaren nog altijd verre van duidelijk is. Als men nog altijd, volgens Uw schrijven althans, het standpunt van de bekende synoden zo slecht kent en de diverse leeruitspraken zo slecht verstaat, dat er tegen caricatuurvoorstellin-gen en waandenkbeelden gestreden wordt.

Opnieuw denk ik aan prof. Schilder en prof. Den Hartogh, hier boven. Voor hen moet nu de situatie volkomen duidelijk zijn. En de neiging wil me bekruipen om te begeren, dat de Here die beiden eens voor een korte tijd weer naar beneden zou zenden, om óns te dienen met die klaarheid van inzicht, die thans hun deel geworden is. Maar dan moet die wondere begeerte ook ogenblikkelijk weer onderdrukt worden met het woord van Abra-ham uit de gelijkenis des Heren, toen de rijke man hem vroeg, om Lazarus naar de aarde weer te zenden om zijn broeders te waarschu-wen: „Indien ze naar Mozes en de Profeten niet luisteren, zullen ze ook, indien iemand uit de doden opstaat, zich niet laten gezeg-gen”.

Nu weten U en ik ook tot onze troost en opscherpung onzer verantwoordelijkheid, dat we die beide professoren niet meer nodig hebben; dat we het met het Woord Gods moeten doen, maar ook kunnen doen; dat dat Woord toetssteen is voor wat wij „leren”, en rechter over wat we „binden”.

Dat Woord van onze God is een lamp voor onze voet: we erkennen dat beiden. Maar is uwerzijds dan niet te overwegen, of leeruit-spraken en vervangingsformule mogelijk ook voor zo vele leden van Christus' Kerk **niet** hebben **kunnen** functioneren als l mp maar hebben gewerkt als struikelsteen voor de voet?

1

Na deze algemene inleiding moge ik nu verder ingaan op enkele punten in Uw antwoord. Ik weet om te beginnen niet of een rede, die U houdt over de oorzaken der scheu-ring en de weg tot hereniging, zó is los te maken van Uw **praeses-zijn der laatste Syno-de**. Als U gesproken had over een zaak die op Uw Synode en onder Uw praesidium niet aan de orde was geweest, dan gaf ik U gelijk. Maar nu lag het anders. Men kon juist van U verwachten dat U op de hoogte was. Uw praesidium verhoogde niet weinig het belang en de verantwoordelijkheid van Uw spreken. Daarop doelde ik.

Wat U schrijft over mijn **persoonlijke af-**

houding van het H. Avondmaal heeft me verbaasd. De lezer, die de zaak niet weet, moet wel de indruk krijgen dat er „gehei-men” zijn in het archief van de kerk van Hilversum over mijn persoonlijk gedrag, waar U om mij te sparen nu liever maar niet over spreken wilt. Alsof het zou gaan over een of andere „geheime zonde”. En dat terwijl U als scriba van de desbetreffende kerkerads-vergadering mij schreef: „U hebt een breuk met Jezus' Kerk, — in het **openbaar**”. (letter-lijk citaat). Die laatste woorden zagen ken-nelijk op ons rondzenden aan de gemeente van de brief, die we aan de kerkeraad geadresseerd hadden. „In het openbaar”. Daar waren dus helemaal geen geheimen bij. En het ontgaat me dan ook hoe hier Spr. 25 : 9 van toepassing zou kunnen zijn.

2

Laat ik nu ook meteen iets anders uit Uw schrijven noemen, wat bij de lezer wel een z er vreemde indruk moet wekken, ik bedoel dat over die „coupure” uit het **Praeadvies**. Wat ik uit dat geschrift aanhaalde wordt zonder meer door U afgedaan met de mede-deling, dat ik in privé-correspondentie U toegegeven zou hebben, daarmee abuis ge-weest te zijn. Dit is echter slechts in zoverre waar, dat ik inderdaad per abuis sprak van een coupure, wat wel de indruk moest wek-ken van een letterlijke aanhaling. En als zódanig hebt U het vergeefs gezocht in het Praeadvies. Ik bood en bied dus mijn excuses aan voor het woord „coupure” en voor de aanhalingstekens. Dat wil echter niet zeggen dat w t ik „aanhaalde” niet in het Praeadvies zou te vinden zijn. Ik heb U met de pagina erbij de zinnen aangewezen, waaruit mijn „coupure” was samengesteld. Inderdaad schrijft het Praeadvies dat de eerste doop-vraag geen betrekking kan hebben op alle kinderen, die gedoopt worden, hoofd voor hoofd. En inderdaad schrijft het Praeadvies, dat uit het feit, dat de eerste doopvraag het recht op de doop zo formuleert, dat de niet-uitverkoren dopelingen er niet in begrepen zijn, af te leiden is, dat die kinderen het recht op de doop niet toekomt en dat hun doop niet in volle zin als doop te beschouwen is. Echter: de door mij ingelaste tussenzin: dat daarom niet alle kinderen als lidmaten der gemeente gedoopt behoren te wezen —, vindt men zo dunkt me niet in het Praeadvies en is dus blijkbaar als conclusie uit het voorafgaande me uit de pen geglipt. Een en ander spijt me, maar nog méer spijt het me, dat U hierin aanleiding neemt niet nader in te gaan op wat dan toch wel de taal van het Praeadvies bleek te zijn.

3

Maar hiermee ben ik vanzelf al gekomen op wat U opmerkt over de **H. Doop**. U en ik zijn het beiden goed eens met **Calvijn**. Ik kan niet anders zien, dan dat wat U van hem aan-haalt volkomen weergeeft wat onder ons leeft op dit punt. Ik neem dat korte citaat nog even van U over: „Wanneer God belooft, dat Hij ons tot een God zal zijn en ons zaad na ons, dan verklaart Hij, dat Hij onze kleine kinderen, voordat ze geboren worden, aan-neemt tot Zijn kinderen. In dit woord is hun zaligheid vervat”.

Het gaat nu tussen ons om dat laatste zin-netje. Ik neem aan dat het U daar ook om begonnen was. We onderschrijven het beiden. Maar wellicht leggen we, vanwege de gerezen controvers, het accent wat verschillend. Onder ons zal men het accent laten vallen op **WOORD** en onder U op **ZALIGHEID**. Uit vrees voor veruitwendiging van verbond en doop en belofte wilt U de verbondenheid met de **ZALIGHEID** accentueren. Uit vrees voor speculatieve gedachten over inwendige gena-de, die bij de doop reeds aanwezig veronder-steld zou moeten worden, leggen wij echter gaarne het accent op het **WOORD**, waarin de zaligheid volgens Calvijn vervat, als het ware verpakt is. Het is toch zonneklaar, dat Calvijn in dit citaat de aanneming tot kinderen in een **VERKLARING** Gods tot ons ziet komen, en de zaligheid in het **WOORD** der belofte vervat ziet.

Kunnen we het daar niet over eens wor-den? En dan ook hierover, dat de belofte Gods voor onze kinderen gerealiseerd wordt in de weg van geloof en bekering, waartoe we hen rusteloos hebben op te wekken? En niet in de weg van bewustwording van wat te voren onbewust aan inwendige genade ver-

borgen aanwezig was in het hart; of in de weg van waar-blijken-te-zijn van wat men tevoren naar het oordeel der liefde had aangenomen?

4

U hebt volkomen gelijk, als U zegt dat onze belijdenis in **antw. 74 Cat.** in gelóóf spreekt over de positie en doop van onze kinderen. En ook wij begeren niet anders. Doch geloof is iets anders dan „houden voor” of „veronderstellen”. Geloven is zeker weten en vast vertrouwen wat God ons in Zijn Woord beloofd heeft. Al weer vragen wij hier volle aandacht voor het woord der belofte, zonder welke het geloof niet zijn kan. Maak het geloof van het Woord Gods los en ge belandt in de **speculatie eerst**, en in het **mysterie later**.

Welnu, **antw. 74** spreekt niet anders. Zal men ook de jonge kinderen dopen? Van die **vraag** moeten we uitgaan. Daar wil ik U ook graag aan binden. Want anders zie ik U met het **antwoord** de kant uitgaan van „het zaad der kerk in het algemeen” en niet hoofd voor hoofd. Maar hoe dópen we dan? Hebt U of heb ik ooit gedoopt het zaad der kerk in 't gemeen!? Neen, we dopen kinderen hoofd voor hoofd, met naam en toenaam. Ze krijgen elk apart en zeer persoonlijk een beurt. Allen en een iegelijk. Daarom kan ik ook die tegenstelling niet aanvaarden van „in 't gemeen” en „hoofd voor hoofd”. **Vr. 74** kan niet anders bedoelen dan te vragen naar de rechtsgrond van de doop der kinderen in de kerk, hoofd voor hoofd. Niet om tot individualisme in de kerk te vervallen, maar eenvoudig omdat onze kinderen hoofd voor hoofd in het zaad des verbonds begrepen zijn. Zo zegt het toch **antw. 74**. Ze zijn zowel als de volwassenen in het verbond Gods en in zijn gemeente begrepen. In die formulering is toch wéggelaten heel dat **verkeerde dilemma** van „in 't gemeen” en „hoofd voor hoofd”. Ook staat er: ze zijn... en niet: we houden het ervoor. Ik weet wel, dat dan opnieuw telkens weer dat dilemma hier tussen gewrongen wordt. Men zegt dan: in 't gemeen zijn ze het en hoofd voor hoofd weten we het niet, maar houden we het ervoor. Maar nog eens: dit dilemma verfoeien we hartgrondig!

Verder gaande zegt **antw. 74** dat aan de kinderen de verlossing van de zonden en de H. Geest, Die het geloof werkt niet minder dan de volwassenen toegezegd wordt. Dit kunnen we samenvatten onder wat Calvijn noemde „de zaligheid”, — maar ook hier toch weer vervat in de **BELOFTE**, tot de kinderen komend in **TOEZEGGING**.

En wanneer dan tenslotte de **Cat.** hier verwijst naar de **besnijdenis** en daarmee de doop als teken des verbonds op één lijn stelt, dan weet ik niet of U zo gemakkelijk kunt zeggen, dat de **Cat.**, in geloof sprekende over de doop, verwaarloost degenen die gedoopt zijnde toch verloren gaan. Moet men in geloof sprekende niet het Woord Gods in rekening brengen, en dan het gánse Woord? En spreekt dat Woord ons niet van een Ismaël, op Gods bevel door Abraham **besneden** en toch verloren gaande? En is ons ook dat niet opgetekend, opdat we gelovig het verbond zouden verstaan en daarin zouden leven met onze kinderen, in de vreze des **HEREN**, omdat onze God een verterend vuur is voor verbondsbrékers? Hoort ook dat niet bij de verbonds-**OPENBARING**? Moet ook die kant van het verbond niet gelovig verwerkt worden? En geeft juist **antw. 74** daar geen vingerwijzing voor in de parallelisering van die twee verbondstekenen en twee verbondsbedelingen: oude en nieuwe verbond, hoezeer ook heils- en verbondshistorisch te onderscheiden —, toch nooit te scheiden?

Daarom verwerp is ook **dít** dilemma: in gelóóf alléén spreken over de zegening en zaligheid van het verbond, — en verwaarlozen de „uitzonderingen”, de niet-wedergelovigen, de gedoopten die verloren gaan vanwege hun ongelof; daar niet over spreken, dat verzwijgen, — en als dat zich tóch voor zou doen, dan spreken van een mysterie, een verborgenheid, alsof de **HERE** ons daarover in zijn Woord niet voldoende geopenbaard zou hebben, bij voorbaat!

In hetzelfde **geloof** waarin we over het heerlijk heil des verbonds spreken, zullen we ook in vrezen en beven hebben te spreken van verbondsdreiging en verbondswraak over hen, die op zo grote zaligheid, als hen in de verbondsbelofte vervat en in de doop verzegeld was, geen acht geven!

Hiermee denk ik volstrekt niet aan een voorstelling van het verbond, als een portaal waar 2 deuren op uitkomen, een naar de hemel en een naar de hel, en dat portaal is dan nog neutraal terrein, je kunt nog alle kanten uit. Dan wordt inderdaad het verbond een nietzeggende zaak. Neen, in het verbond wordt het koninkrijk der hemelen ontsloten, ook voor onze kinderen. Dat staat voorop. Dat is om zo te zeggen het vooraanzicht van het verbond. Maar ook U zult toch met **antw. 84** (eerste sleutel van het hemelrijk) voor U, niet willen ontkennen, dat er een keerzijde is voor alle ongelovigen, die zich niet van harte bekeren?

Wij vrezen, dat waar de verbondswraak in het nieuwe verbond niet meer gedacht wordt, en bondsbreuk van gedoopten verwaarloosd wordt, dat daar van de bediening van de sleutel des hemelrijks in de prediking temidden der verbondsgemeente niet veel meer terecht kan komen.

Het komt me voor dat een zélfde vrees voor vervlakking der verbondsprediking de synode van 15 jaren geleden zo ernstig deed aandringen op het **zelfonderzoek**.

Heeft men niet gemeend, dat in, laat ik maar zeggen „de School van Schilder”, de zelfbeproeving niet meer noodzakelijk werd geacht? De werkelijke stand van zaken was echter een verschil van gedachten over de methóde van zelfonderzoek, maar geenszins over de noodzakelijkheid van zelfonderzoek. Maar daar gaat het me nu niet om. Als ik me niet vergis deed **eenzelfde vrees voor vervlakking der verbondsprediking** de synode komen tot de bekende leeruitspraken, en de bezwáarden opponderen tegen diezelfde leeruitspraken. Zou hier geen punt kunnen liggen waarop we althans begrip voor elkaars standpunt kunnen opbrengen?

5

Nu moet ik toch nog weer even terug komen op uw onderscheiding van „in 't gemeen” en „hoofd voor hoofd”. U schrijft te hopen dat ik niet instem met de mening, dat het in de beide delen van de eerste doopvraag zou gaan over hetzelfde aantal kinderen. Die hoop moet ik U toch ontnemen. Zeker, als het in het eerste deel van die doopvraag zou gaan over alle kinderen der mensen en in het tweede deel over de kinderen die gedoopt worden, dan zoudt U gelijk hebben. En ik meen dat U die vergissing maakt, gezien de bijbelteksten, die U ten bewijze aanhaalt, **Rom. 5 : 18** en **1 Cor. 15 : 22**. In beide teksten gaat het in de eerste vershelft inderdaad steeds over „volstrekt alle mensen”, in vergelijking met allen die met Christus in verband staan. Maar in de dóópvraag gaat het over „**onze kinderen**”, over de kinderen der gelovigen, het zaad des verbonds. Het gaat over die kinderen die ten doop gehouden worden. Van die kinderen wordt gezegd dat ze in zonde ontvangen en geboren zijn, van **diezelfde** kinderen wordt gezegd dat ze in Christus geheiligd zijn en daarom als lidmaten Zijner gemeente behoren gedoopt te wezen. „Onze kinderen”, — dat is in heel het doopformulier nergens „alle kinderen van alle mensen”. En voorts is er in de spreektrant van het formulier een prachtige afwisseling van „onze kinderen” en „dit (Uw) kind”, en het formulier laat in zijn gebeden niet de minste twijfel, of dit gedoopte kind wel een van „onze kinderen” is, wel „Uw kind” is, wel in Christus geheiligd is, wel een lidmaat van Zijn gemeente is, en dus wel de doop-in-vollezin echt ontvangen heeft. Waar zou de doopvraag toe dienen trouwens, als van de ouders alleen maar een algemene uitspraak over „onze kinderen” in 't gemeen zou worden gevraagd, zonder dat ze daarin ook hún kind betrokken wisten? Hun kind wordt alleen en kan alleen gedoopt worden op grond van deze geloofsbelijdenis der ouders over „onze kinderen” met inbegrip van dit hun kind.

6

U neemt aan dat ik de Dogmatiek van **Bavinck** in de kast heb? Inderdaad, maar blijkbaar een andere druk dan U, want de door U aangehaalde pagina's gaan over de z.g. tussentoestand in mijn 4e druk. Ik neem daarom aan, dat U doelt op wat B. schreef in § 537 over het recht van de kinderdoop. Mag ik uit dat gedeelte eens citeren wat B. schrijft onder 9°?

„Het wezen van de doop mag niet afhan-

kelijk gesteld worden van zijn uitwerking in het leven. Evenals het oprechte geloof blijft wat het naar de beschrijving van de H. Cat. is, ook al vertoont de werkelijkheid er allerlei afwijkingen en misvormingen van, zo ook is de doop en mag hij niet anders wezen dan wat de Schrift ervan leert. De echte, wezenlijke, christelijke doop is die, welke aan gelovigen toebediend wordt. Ofschoon de doop, evenals de uitwendige roeping, ook voor de ongelovigen nog menige zegen afwerpt, toch wordt zijn echte vrucht en volle kracht alleen door de gelovigen genoten. Objectief blijft de doop, evenals het woord, hetzelfde. Wie het woord, en zo ook wie de doop in geloof ontvangt, krijgt werkelijk deel aan de beloften, dié God ermee verbonden heeft. God blijft zichzelf getrouw en schenkt de zaligheid aan een ieder, die gelooft. Doch het geloof is niet aller. Tenslotte wordt de vrucht van de doop alleen genoten door hen, die uitverkoren zijn en daarom op 's Heren tijd ook komen tot geloof... De uitverkorenen hebben het gegrepen, maar de anderen zijn verhard geworden. De kinderen der belofte worden voor het zaad gerekend”.

7

Ik citeer express volledig. Omdat in dit stukje veel staat dat letterlijk U kan dienen en ook veel wat letterlijk mij kan helpen. En het wordt door één man gezegd. Daarom zouden ook U en ik elkaar beter moeten kunnen verstaan. Ik voor mij noteer dankbaar uit dit citaat van Bavinck zijn opkomen voor de objectiviteit van de doop; zijn onderscheiden van wezen en uitwerking van de doop; zijn onderscheiden ook van de doop en zijn vrucht of kracht, later in het leven der gedoopten. U weet hoe onder ons door mensen als Vonk en Veenhof daar altijd op gehámerd is.

Als we het hierover eens konden zijn, dan zou van hieruit moeten bezien worden wat B. bedoelt als hij schrijft over „echte, wezenlijke, christelijke doop”, waarin ik hem maar moeilijk kan volgen. Als hij b.v. zegt dat de doop voor de ongelovigen nog menige **zegen** afwerpt, dan mis ik toch wel heel sterk de bijbelse gedachte, dat met vele slagen geslagen wordt wie het Woord veracht en het bloed, waardoor hij geheiligd was, ver-treedt: de verbondsvloek!

Ook komt bij mij wel bezwaar op tegen de parallelisering van **geloof** en **doop** bij Bavinck, want **geloof** is een werkzaamheid van de gelovige, en kan daarom ook afwijkingen en misvormingen vertonen, vergeleken bij de beschrijving van het geloof in zondag 7; maar de **doop** is Gods teken en zegel, en kan daar dan sprake zijn van afwijking van wat de Schrift ervan leert en we ervan belijden in de **Cat.** en de **N.G.B.**? Daarom krijg ik de indruk dat B. met de echte, wezenlijke doop bedoelt: de doop-mèt-zijn-vrucht-en-kracht; de doop mèt zijn geloofssterkende uitwerking. Maar ik meen dat we èn bij het Woord èn bij het Sacrament moeten onderscheiden tussen de zaak zelve en het doel ervan: geloof werken en versterken. Voor mijn besef ligt er toch een tegenstrijdigheid in, als B. zegt dat de wezenlijke doop die is, welke aan de gelovigen toebediend wordt, en tegelijk zegt, dat het wezen van de doop niet afhankelijk gesteld worden mag van zijn uitwerking in het leven. Hier ligt dan kort gezegd heel de tegenstrijdigheid van ons standpunt en het Uwe.

8

U hebt dan ook niet duidelijk kunnen maken, dat men op Uw standpunt ontkomt aan de **schijndoop**. Is dat wat anders dan wat het Praeadvies noemt: niet de doop in echte en volle zin? Men kan dan toch minstens spreken van tweeërlei doop. Maar lukt dat U aan? Noemt U dat nog de doop zoals Schrift en belijdenis daarvan spreken? Ik kan het me moeilijk indenken. Juist bij Uw sterke taal over de doop. Neen, Greijdenus had het in wat U van hem aanhaalt uit zijn **Rom. Comm.** niet over de schijndoop, of over tweeërlei doop. Evenmin als zondag 7 handelt over tweeërlei **geloof** als die zondag zegt: het geloof is **niet alleen** zeker weten, **maar ook** vast vertrouwen. Evenmin bedoelt Greijdenus tweeërlei **doop** als hij zegt: het gaat hier **niet alleen** over de waterdoop, **maar over** de volle wezenlijke doop, de geestelijke realiteit van de doop. Met waterdoop bedoelt hij dan niet iets wat de ongelovigen ontvangen, terwijl de

gelovigen de wezenlijke doop ontvangen, want hij heeft eerst gezegd: het gaat hier blijkbaar over ALLEN die gedoopt werden. ALLEN ontvingen die volle wezenlijke doop, en niet alleen maar een waterdoop, d.w.z. niet maar werden de gedoopten in water ondergedompeld, maar ze ontvingen echt de doop, het sacrament! En dat ALLEN. Deze uitspraak van Greijdanus is toch niet aan te voeren ter apologie van de mening van het Praeadvies.

9

U spreekt over het „mysterie”, wanneer sommigen hun doop weerstaan. U wilt dat per se niet „verklaard” hebben. Nu, als U zegt: wie kan dat verklaren voor ons verstand, voor ons hart, — dan zeg ik met U: neen. Dat is geen zaak en taak der kerk, ook maar iets te verklaren voor ons verstand of hart. Daarvoor hebben we te vaak bij zieken sterfbedden gestaan. Maar hebben we dan de beproefden niet pastoraal te leiden tot de overwegingen des gelóófs? Hebben we Gods Woord niet te openen? Hebben we niet te zeggen, dat de Here geen ongerijmde dingen doet? Het gaat hier niet om de klaarheid voor het verstand, maar om de klaarheid van Gods Woord. En ik ben toch bang, dat die klaarheid bij U, volkomen onbedoeld natuur-

lijk, wordt omsluit en verdonkerd door mysteries die U zelf maakt. Wie van de openbaring over het verbond de helft (dreiging en wraak bij bondsbreuk, onze God is een verterend vuur!) ongebruikt laat, heeft bij voorbaat zich het licht ontnomen voor de situatie van concrete bondsbreuk in het leven van gedoopten. Dan praat men zich het mysterie aan, in plaats van in het volle licht te staan.

Als het nu toch eens doopsverwerping wordt? Daar wenst U niet over te spreken. Maar is Uw opvoeding niet medebepaald door vermaning en waarschuwing, in de trant der Schriften, voor die doopsverwerping? Reeds dán zult U er over moeten spreken. En als het zich concreet voordoet in uw gemeente? dan zult U er toch over moeten spreken. Pastoraal. Naar de Schriften.

Ds Kruyswijk, ook ik heb met mijn vrouw vijf kinderen. En ik stem volkomen in met wat U over onze kinderen zegt. Maar kunt U me verstaan als ik daar nu toch weer bijzeg: bedoelt U nu „onze kinderen” in het gemeen, of bedoelt U uw vijftal en mijn vijftal hoofd voor hoofd? Want U hebt gelijk, — en laat ik daar voor deze keer mee besluiten —, hier ligt een kerkwestie! Uitlegkundig, en ook voor het geloof.

(Wordt vervolgd).

C. P. Plooy.

FUNDAMENTALISME

I

Dit is een typisch begrip uit het Amerikaanse kerkelijk en geestelijk leven, waartoe veel misverstand bestaat. In het volgende willen wij u een kleine bloemlezing van de misvattingen geven. Niet dat we een soort geschiedenis van het Fundamentalisme willen trachten te schrijven. Wie daarover wil worden ingelicht kan terecht. Tweemaal is bij ons weten de geschiedenis van het Fundamentalisme beschreven.

Aan de bovenstaande opmerking dat het Fundamentalisme een typisch Amerikaans begrip is, zou nog behoren te worden toegevoegd, dat met name in de allerlaatste jaren in Engelse kerkelijke kringen, de belangstelling voor dit begrip is toegenomen. Deze toegenomen belangstelling in Engeland, voor het Fundamentalisme, is naar mij voorkomt, voor een belangrijk deel te danken aan Billy Graham en zijn optreden in Engeland. Dat moge bij het eerste horen misschien vreemd klinken, het is er niet minder juist om. Wat heeft Billy Graham te maken met het Fundamentalisme? Wel, door middel van Billy Graham werden orthodoxe klanken in Engeland gehoord op plaatsen en in kringen, waar men al heel lang ontwend was zulke klanken te horen. Als ik dit schrijf, spreek ik geen waarderingsoordeel uit over de meer of mindere zuiverheid van Billy Grahams orthodoxie — een onderwerp op zichzelf —, waarmee wij ons hier en nu niet bezig houden. Ik poneer alleen de uitspraak dat door deze evangelist de belangstelling ten goede en ook ten detrimente, in Engeland gewekt werd voor het Fundamentalisme in de algemene en vage zin van steile rechtzinnigheid en bijbelvastheid tegenover vrijzinnigheid.

Wat is het Fundamentalisme?

1. Laten wij beginnen met te zeggen dat dit Fundamentalisme niets te maken heeft, in directe zin althans, met de onderscheiding tussen fundamentele- en niet-fundamentele artikelen in de belijdenis. Aan deze laatste onderscheiding wijdt H. Bavinck in zijn Dogmatiek een paar bladzijden.¹⁾ Hij zegt daar o.m. dat de Hervorming beslist de roomse leer van de fides implicita²⁾ verwierp. Deze fides implicita is bij de Roomsen zoveel als het voor waar houden van enige onbegrepen artikelen. Het voor waar houden op grond van het feit dat de kerk bij monde van de pastoor zegt, dat men deze artikelen voor waar moet aannemen. De Hervorming, zegt Bavinck, moest deze roomse leer van de fides implicita wel verwerpen, omdat zij het zaligmakend geloof niet liet bestaan in het voor waar houden van enige onbegrepen artikelen maar in een persoonlijk vertrouwen op de genade Gods in Christus.

Bij de Hervormden kwam echter, aldus

Bavinck, spoedig in de plaats van de roomse onderscheiding tussen fides en fides implicita de onderscheiding tussen fundamentele en niet-fundamentele artikelen. Er kwam bij de Lutherse en bij de Gereformeerden een streven om de artikelen rondom de Persoon van Christus centraal op te vatten en andere artikelen iets minder centraal en belangrijk. Men kwam er niet mee klaar. Bavinck zegt dat juist de roomse theologen deze onderscheiding bestreden en dat zij het de protestantse theologen maar wát moeilijk maakten met hun vraag waar God in zijn Woord tussen wezenlijke en bijkomstige waarheden onderscheid maakte; en waar men het recht aan ontleende, om in de goddelijke openbaring het fundamentele van het niet-fundamentele te scheiden.

Het Fundamentalisme waarover wij het hier willen hebben, heeft met dit strijdpunt niet van doen. Het bedoelde niet in de openbaring fundamentele dingen te scheiden van niet-fundamentele zaken, maar juist de hele openbaring in de heilige Schriften als fundamenteel vast te houden tegenover kritiek op de inhoud van de heilige Schrift. Het bedoelde juist de openbaringsinhouden van de heilige Schrift als onschendbaar en onaanastbaar voor de kritiek van de menselijke rede te vrijwaren. Het is een verschijnsel dat opgekomen is tengevolge van de modernistische kritiek op hetgeen in de Schriften

geopenbaard is, op de onfeilbaarheid van de Schriften zelve.

2. Slaan we een willekeurige grote theologische encyclopaedie op om te kijken wat deze zegt van het Fundamentalisme, dan zien we daar onder meer het volgende staan (van de hand van prof. Dr. Bornhausen van Breslau):

„Het Fundamentalisme in de Ver. Staten (van Amerika) is een fanatieke, nationalistische en orthodoxe reactie, ontstaan tengevolge van de (eerste) wereldoorlog en het daarmee verbonden zedeverval en geloofsverval. Het is een reactie tegen de natuurwetenschap, de evolutieleer en de uit Europa gekomen kritische theologie.”

Er staat nog meer. Maar in deze zinnen hebben we de kern van de typering die de schrijver geeft. Reactieverschijnsel. Dat klinkt niet zo mooi. Wie wil graag voor reactionair versleten worden? Toch valt het met die reactie in dit geval mee. Immers prof. Bornhausen spreekt over reactie tegen de moderne natuurwetenschap en de evolutieleer en tegen de kritische theologie. Welnu, wij doen in onze kringen ook wel een en ander tegen deze laatste theologie. Men zou de stelling kunnen peneren, dat Kampen in 1854 ook is begonnen uit reactie tegen de toenmalige nieuwe kritische theologie. En wat de moderne natuurwetenschap en de evolutieleer aangaat, wij staan tegenover de resultaten van deze natuurwetenschap van huis uit maar wát huiverig en wij vinden het wát fijn als we eens een „bijbelvast” geluid horen, zij het dan uit Amerika als het uit onze kringen en uit de kringen van de Vrije Universiteit niet vernomen wordt.

We willen maar zeggen: oppassen met de typering van de R.G.G.³⁾ Die heeft de wijsheid niet in pacht. We moeten om zo'n typering op zijn juiste waarde te kunnen schatten, eigenlijk eerst weten wie prof. Bornhausen is. Zeg mij wie is de man die een oordeel heeft gegeven, opdat ik rekening kan houden met zijn geloofsvóóroordeel of eventueel met zijn ongelooftvóóroordeel. Het blijkt wel uit deze typering, die Bornhausen van het fundamentalisme geeft, dat het een beweging is geweest die zich hoe dan ook, in de moderne tijd met zijn kritische instelling ten aanzien van het geschreven Woord van God, wilde afzetten tegen de vage christelijkheid van het z.g.n. neo-protestantisme, dat zich meestal buiten de grenzen van het christelijk geloof in de historische zin, bewoog. Als zodanig verdient het waardering en belangstelling, zij het natuurlijk niet zonder een gezonde kritische zin.

A.

J. Meester.

¹⁾ Dr H. Bavinck: Geref. Dogmatiek, 3e dr., Kampen, 1918; deel I, blz. 658.

²⁾ Fides = geloof; implicita = ingewikkeld, ingehuld.

³⁾ Religion in Geschichte und Gegenwart, s.v., 2te Aufl.

De zin van de Sabbat

I

De vraag naar de zin van het sabbatsgebod is onder Gereformeerden altijd nog al aktueel geweest. Maar ongetwijfeld wordt die vraag aktueler nu binnen ons gezichtsveld de „glijdende werkweek” verschijnt.

Wat moeten we onder de „glijdende werkweek” verstaan?

We nemen maar over wat Ds Francke daarvan schreef in zijn „Kort overzicht van onderwerp te behandelen op de a.s. jaarvergadering van het Geref. Maatschappelijk Verbond” in „Ambt en Plicht” 6e jrg. blz. 52: „Het schema van de „glijdende werkweek” beoogt de invoering van het volcontinu-arbeidsschema: in 1956 in West-Duitsland in de hoogovens en cokesfabrieken de vervanging van het DRIE-ploegenstelsel door het VIER-ploegenstelsel, zodat het is geworden 5 dagen werken en 2 dagen rusten (daarbij dan 61 vrije dagen per jaar doch slechts om de 3 of 4 of 5 weken een gehele zondag vrij).

Hoe moeten wij nu als christenen tegenover deze „glijdende werkweek” staan?

Ds Francke meent: „De glijdende werkweek

is derhalve on-aanvaardbaar. Want God moet Zijn sabbat hebben! Het honoreren (eren en eerbiedigen en ten volle laten gelden) van dat „neen” stelt de christ-gelovige arbeiders en de christ-gelovige patroons samen in de economische boycot van Openbaring 13 : 17, daar wij dan aan het in „babylonische” zin zich ontwikkelend arbeids- en productieproces niet mogen deelnemen (Openb. 18 : 4), welk bevel des HEEREN echter niet zonder belofte is (Marcus 10 : 28—30)”. Punt 10 van genoemd overzicht.

Nu ben ik voor het woord „onaanvaardbaar” een beetje huiverig. De historie heeft immers wel meer laten zien, dat Gereformeerden het onaanvaardbaar uitspraken en, als het er op aan kwam, toch aanvaardden. Het verhoogde hun prestige niet.

Nu is de glijdende werkweek ongetwijfeld een ernstige zaak, waar we allen onze bezwaren wel tegen hebben, ja we kunnen bang worden voor een ontwikkeling van het leven die kant uit. Om misverstand te voorkomen, zeggen we dan ook meteen maar, dat het niet de bedoeling is de invoering van de glijdende werkweek te verdedigen of ook maar als

Naar de gordel der aarde

II

een gemakkelijk te aanvaarden zaak voor te stellen.

Maar onaanvaardbaar is een zwaar geladen woord, vooral als we letten op het verband, waarin Ds Francke dat gesteld heeft. Als wij dat woord uitspreken, moeten we toch wel terdege weten, dat de Schrift ons oplegt zo te spreken. En onze eerste taak is te onderzoeken of dat inderdaad het geval is.

Wij willen nu voor dat onderzoek een bijdrage geven. Wij pretenderen dus niet een definitief antwoord te kunnen geven, maar we willen het een en ander naar voren brengen, dat, zo dunkt ons, bezien moet worden om tot een definitief antwoord te kunnen komen.

Ds Francke gaat er wel van uit, dat de sabbat door God bij de Schepping is ingesteld en dat toen de onderhouding van de sabbatdag de mens door God is opgelegd. Hij schrijft toch als punt 6 van het gegeven overzicht: „Het theocratisch ritme (6 dagen werken en 1 dag rusten) van het 4e gebod gaat terug op de „scheppingsweek” en is daarom een **instelling Gods** te achten, welke niet veranderd mag worden. In Israël speelde dientengevolge het getal zeven een grote rol in de feestkalender”.

Dit is wel de basis, van waar uit hij komt tot zijn: onaanvaardbaar.

Maar is deze basis wel solied? M.a.w. is het wel zo zeker, dat God aanstonds bij de schepping de mensen het onderhouden van een wekelijkse rustdag en wel op de laatste dag van de week, heeft opgelegd?

Ongetwijfeld is het waar, dat vele Gereformeerden op deze vraag bevestigend hebben geantwoord. Zo schreef bijv. Prof. Geesink in zijn „Gereformeerde Ethiek”: „Voor ons is de sabbat een goddelijke ordinantie, den mensch gesteld reeds dadelijk na de schepping, dus nog vóór den val, nog in het paradijs”. I, 349. Vgl. ook Dr. Kuyper, E. Voto IV, 5 e.v. Behalve deze twee zouden er nog wel meer gezaghebbende namen te noemen zijn uit vroegere en latere tijd. Ook de bekende Wilhelmus à Brakel heeft in zijn „Redelijke Godsdienst” er zich uitvoerig en nadrukkelijk voor uitgesproken. Dl. II, 112 e.v. 15e dr.

Toch zijn het niet alleen Coccejus en zijn volgelingen geweest, die van een ander gevoelen waren.

Geesink verhaalt van Gomarus — bekend om zijn strijd tegen Arminius — dat deze in 1628 een geschrift uitgaf „Investigatio sententiae et originis sabbati”, waarin hij betoogde, dat de sabbat eerst ingesteld is voor Israël in de woestijn Sin en niet bij de schepping en dat de christenen de sabbat houden niet uit kracht van het 4e gebod, maar uit kracht van een vrije keuze der kerk. Zie bij Geesink a.w. blz. 362.

En als Calvijn in zijn „Institutie” II, VIII, 28 e.v. een uitleg geeft van het 4e gebod, dan stelt hij daar toch ook niet zovele woorden dat God aanstonds bij de schepping de mensen de onderhouding van de sabbatdag heeft opgelegd, maar brengt hij de sabbat steeds in verband met het volk Israël. En zeker denkt hij er niet aan de onderhouding van de habbat te zien als een instelling, welke niet veranderd mag worden. In par. 34 schrijft hij: „En toch hang ik niet zo aan dat getal van zeven, dat ik de Kerk zou willen binden aan het houden daarvan. Immers ik zal de kerken niet veroordelen, die andere dagen bestemd willen houden voor hun samenkomsten, mits zij zich slechts onthouden van bijgeloof”. Vert. Sizoo.

Dit is een krasse uitspraak. Merkwaardig is, dat Calvijn zich in zijn kommentaar op Gen. 2 heel anders uitlaat, maar zich toch ook nooit geroepen heeft gevoeld bij heruitgaven van zijn Institutie zijn genoemde uitspraak terug te nemen of te wijzigen.

En om iemand te noemen uit onze tijd, Ds Vonk laat zich in „De Voorzeide Leer” II, 546 wel niet stellig uit. Hij schrijft: „Sommingen menen, dat God blijkens deze twee verzen (nl. Gen. 2 : 2 en 3) de sabbat reeds in het paradijs als een inzetting voor Adam en Eva en alle mensen gegeven heeft”. Maar als hij de argumenten ten gunste van deze mening bespreekt blijkt toch wel, dat hij die niet zo erg krachtig vindt. En hij eindigt: „We doen daarom maar het veiligst van de sabbatsinstelling in Ex. 20 uit te gaan.”

In een volgend artikelje hopen we nader op de Schriftgegevens in te gaan.

We zijn weer een week verder sinds ik U de eerste maal schreef. Nog steeds schijnt dag in dag uit de zon; regen valt er niet. Het regenseizoen, dat al weer afgelopen is, heeft dit jaar en ook het voorgaande jaar weinig opgeleverd. Alleen de passaatwind waait, windstil is het nooit. En dat is maar goed ook, want anders zou de temperatuur wel ondragelijk zijn. Het hotel en ook de huizen, waarin ik kwam, zijn evenwel alle air-conditioned, dat betekent, dat het er heerlijk koel is, althans niet zo warm. De heetste maanden van het jaar zijn hier augustus en september, dan heeft iedereen het hier te kwaad. Overigens is het een verrukkelijk eiland, Curaçao. En hetzelfde kan ik uit aanschouwing zeggen van Aruba, waarop ik deze week, na een overtocht van een half uurtje per K.L.M., een dag heb vertoefd. Wanneer ik hier zo in mijn hotelkamer naar buiten kijk, zijn de straatbomen palmen, die vrouwen in de passaatwind. Vroeger moet het eiland er veel kaler hebben uitgezien, maar nu is er aardige begroeiing. Een leuk gezicht is het al die schepen langs de Handelskade, met op straat net als bij een markt de vruchten en de groenten, die men uit Venezuela na een dag en een nacht varen heeft aangebracht, ten verkoop uitgesteld. Grote zeeschepen varen hier af en aan, meest tankers, maar ook kruisers met passagiers, die dan op eens voor een of twee dagen een invasie op het eiland veroorzaken. Curaçao is wel een zeer drukke zeehaven. Vooral veel tankers komen hier hun lading innemen en ook komen hier veel schepen bunkeren. Tien procent van de geproduceerde olie wordt, naar deskundigen mij vertelden, aan zulke bunkerende schepen afgeleverd. Het eiland en heel zijn bevolking drijft op de olie, de grote Curaçao Petroleum Mij.

Op de avond, waarop ik in Curaçao aankwam, mocht ik reeds aanwezig zijn op de receptie van de nieuw benoemde directeur van de C.P.I.M., de heer Ir van Driel van Wageningen. Al wat in aanzien stond in stad en land van dit eilandengebied was hier aanwezig, zowel de gouverneur, als de commandant zeemacht; aan beiden werd ik voorgesteld. Allen in wit smoking jasje over een donkere pantalon. De dames in zeer kostbare toiletten. Een sprookjesachtig tafereel, zo onder die tropische nachthemel.

Wij kennen allen wel de miniatuurstad Madurodam in Den Haag, gesticht ter ere van de in de oordog omgekomen student George Maduro. De familie Maduro, die in de volksmond wel eens de ongekroonde koningen van het eiland worden genoemd, zijn, zo vermogend als ze zijn, uiterst hartelijke, zeer sympathieke, eenvoudige mensen. Verschillende malen heb ik de leden en familiehoofden van deze oude, invloedrijke familie mogen ontmoeten tijdens mijn verblijf hier, dank zij een uitnemende introductie. Zo nodigden zij mij uit als gast op een familieavondparty en aan enige lunchmaaltijden. Alles maakte op mij de indruk van grote hartelijkheid, gepaard gaande met voornaamheid. Men toonde mij ook de eigen foto-collecties van het bezoek van onze Kroonprinses en zei mij, dat de gehele bevolking hier in stilheid opgetogen was geweest over deze koninklijke verschijning. Luidruchtigheid is er hier niet bij. Wat dat betreft lijkt het wel op een Zweeds Midzomerfeest, waarover ik U eerder al eens schreef. Van mond tot mond ging het evenwel „eta lief” (spreek uit itta) d.w.z. wat is ze lief, in het Papiamentto.

PROEFNUMMERS GEWENTS?!
schrijf per omgaande een
kaartje aan

DRUKKERIJ STEENBERGEN, ZEIST
en de postbode bezorgt u spoedig het verlangde!

Willemstad is door de schipbrug, die bij iedere gelegenheid open moet, in twee helften verdeeld. Het oude stadsgedeelte met het fort Amsterdam, het gouvernementsgebouw en de kerk en aan de andere kant van het water de „Otrabanda”-wijk. Van deze Protestantse kerk, die in helder crème van buiten is afgeschilderd, valt nog deze merkwaardigheid te vertellen, dat bij iedere verfbeurt zorgvuldig in zwart wordt gehouden de plaats, waar in het verleden bij een beschieting vanuit zee een kogel in de muur van de kerk is terecht gekomen.

Voor mijn zakelijke aangelegenheden ontving de Minister van Sociale Zaken, van Economische Zaken, van Onderwijs en Volksontwikkeling, Zijne Excellentie C. D. Kroon, mij gisteren in audiëntie. Zijne excellentie was zo juist uit Nederland hier teruggekeerd en had de invloed van het wispelturige klimaat in het vaderland terdege ondervonden. De minister is zeer actief om in dit gebied naast de oliebelangen ook andere industriële vestigingen te verkrijgen. Zo komt hier, of is er feitelijk al, de Curaçaose Dok Mij, een combinatie van Wilton-Feijenoord, Nederlandse Dok- en Scheepsbouw Mij., en het werfbedrijf van de heer Nederhorst. De Amstelbrouwerij gaat hier een brouwerij beginnen. En over de rest zwijg ik nu verder maar. Ook het vreemdelingenverkeer kan m.i. hier nog geweldig toenemen. Zo juist las ik in de krant, dat hiervoor een Amerikaanse publiciteits-specialist op bezoek was geweest. Deze had aanbevolen om niet zozeer te spreken van de Nederlandse Antillen, want dat sprak voor de gemiddelde Amerikaan niet, maar van Nederlands West Indië (Dutch West Indies). Dan droomde men, aldus deze publiciteits-autoriteit, in Amerika direct van de tropen. Dat wordt dan een ware droom, want het is hier een volop tropisch klimaat. Toen ik het prachtige, geheel verlaten, mooie strand zag in een grote uitgestrekte ronde baai, en dat volop in de zomer, was het mij duidelijk, dat dit gebied, als het eens goed door de toeristen ontdekt zal zijn, wat het toerisme betreft een grote toekomst tegemoet kan gaan. Het behoeft voor Florida niet onder te doen. Op Aruba is nu precies zulk een groot Amerikaans hotel in aanbouw als waarin ik mijn intrek heb genomen deze dagen, levende als een vorst. Maar nogal prijzig. Rekent U maar, alles inbegrepen, een NA f 100.— per dag of ruim f 200.— Nederlandse courant. Dus echt niet iets om nu eens goedkoop uit te zijn. In het hotel is beneden ook een Casino, een speelbank, gevestigd. Ik kan U er echt niets van vertellen, want ik heb er nog geen voet in gezet. Maar onze Amerikaanse toeristen des te meer.

Wat Aruba betreft — ik spring een beetje van de hak op de tak — dat eiland vind ik zo mogelijk nog mooier dan Curaçao. Vooral de uitgestrekte palmbossen en de klapperbomen maken het aanzien van de natuur rijker. De cactus groeit hier hoog met brede vertakkingen, een arm dik. De varkens en de geiten, zwarte huidskleur, zijn hier broodmager. Water kost hier geld, al wordt het nu door een zuiveringsinstallatie uit zee gewonnen.

Als ik hier zo uit mijn hotelkamerraam kijk op de otrabanda-stadswijk over het water, dan zou men kunnen wanen in Nederland te zijn: al die huizen met de rode pannendaken. De Nederlandse invloeden, ook architectonisch, zijn hier uiteraard sterk, doch er ligt toch ook iets over stad en land, wat mij bepaald aan impressies van Spanje herinnert. Ook de dorre grond, die men ziet als men buiten de stad komt, doet denken aan Noord-Spanje. De Spaanse invloed is hier dan ook onmiskenbaar mede aanwezig.

Een volgend maal vertel ik U eens iets van de regeringsinrichting en van leven en verkeer in dit gebied. Ik blijf nog wel even hier, als het maar niet langer behoeft te zijn dan gepland. Want zo juist verneem ik, dat vanwege het slechte weer in Amerika, een relatie, die vandaar naar mij hierheen onderweg is, niet doorkomt met het K.L.M.-vliegtuig. Dat men daar het devies huldigt „safety first”, is alleen maar te loven. Trouwens, welke Amerikaan men hier ook spreekt, het is stereotiep: Your K.L.M. marvellous, sir!

Handel als Christen in het verkeer

Met instemming las ik in „Opbouw” van 6 maart 1959 enige opmerkingen van prof. Jager over het verkeer op de weg met als titel: „Gij zult niet doodslaan”.

Gaarne voeg ik enige opmerkingen hieraan toe. Ik doe dit aan de hand van mijn 20-jarige ervaring in de praktijk van het wegverkeer en stel uitdrukkelijk vast, dat ik dit niet doe met het oog op het ernstig ongeluk, waarbij ds Dijkema het leven verloor. De oorzaak van dit ongeluk weet ik niet.

Allereerst moet mij dan van het hart, dat de automobilisten in het algemeen te weinig rekening houden met fietsers en voetgangers. Wanneer fietsers of voetgangers een drukke weg over moeten steken, zullen zij in de regel stil moeten gaan staan om het verkeer op die weg voorrang te verlenen. Het kan dan gebeuren, dat zij geruime tijd moeten wachten. Op een gegeven moment is de weg vrij en dan gaan zij vlug oversteken, waarbij de één vlugger is dan de ander. Uiteraard speelt de leeftijd hier een woordje mee. Terwijl men oversteeekt nadert er opnieuw een snelle automobilist, die men tevoren niet had gezien of volgens de berekening van de overstekende weggebruiker nog ver genoeg weg was. De automobilist ziet dan vaak in de overstekende weggebruiker een voor hem hinderlijke fietser of voetganger, die zijn weg kruist. Het resultaat is vaak een geërgerd gezicht en een demonstratief gebruik van de claxon. Met dit laatste jaagt hij vaak de overstekende weggebruiker de schrik op het lijf en dit terwijl deze tevoren voorrang had verleend. In zulke gevallen mag toch wel wat meer begrip verwacht worden van de automobilist voor de situatie waarin de overstekende weggebruiker verkeert. Even het gaspedaal los of een weinig bijremmen en hij zal U daarvoor dankbaar zijn. Op vele wegen in Nederland is het oversteken gevaarlijker, dan op een onbewaakte overweg van de Nederlandse spoorwegen. Laat de automobilist en elke andere weggebruiker zich niet direct op zijn recht van voorrang beroepen. Want mensen, die onmiddellijk op hun rechten staan — die zijn er niet alleen in het kerkelijk en maatschappelijk verkeer, maar ook in het wegverkeer — zijn over het algemeen de prettigste mensen niet.

Het is wel erg jammer, dat er voor veel mensen twee soorten beleefdheidsnormen bestaan, n.l. die voor het burgerlijk verkeer en voor het wegverkeer. Thuis en onder elkaar of in het kerkgebouw helpen wij een oude man als hij een stoel zoekt, maar op de weg moet „die ouwe kerel” uitkijken als het hem niet zo vlot afgaat. Het is toch maar al te vaak zo, dat nette brave huisvaders, prettige collega's, gereformeerden, zuiver in de leer, grote egoïsten worden, zodra zij achter het stuur komen te zitten. Ze zouden stomverbaasd of beledigd zijn, wanneer men zou vragen, of ze thuis of op de zaak of in de kerk ook zulke onuitstaanbare individuen zijn als op de weg.

Het is daarom nodig, dat wij elkaar verkeersfatsoen bijbrengen en daar kunnen wij allen aan meewerken. In onze gesprekken met anderen, b.v. op verjaardagvisites.

Wij moeten begrijpen, dat wanneer onze kinderen op school verkeersles krijgen en de ouders geven in het verkeer een slecht voorbeeld door de verkeerswetgeving of allerlei manieren te overtreden, het verkeersonderwijs geen blijvend succes is. Wij breken dan af wat anderen met grote moeite opbouwen. Als wij onze kinderen voorgaan in het stelen, behoeven wij niet te verwachten dat zij eerlijk blijven. Wanneer een ouder met één van zijn kinderen op de bagagedrager over het voetpad fietst, dan moet die ouder niet denken, dat het kind dit later niet zal doen. Integendeel het kind doet dit later beslist ook, want het is door vader of moeder hierin voorgegaan. Ik noem het voorbeeld van over-het-voetpad-fietsen, maar ik kan ook noemen: geen richting aangeven, links door de bocht, enz. Wij leren onze kinderen thuis orde en netheid en waarom zouden wij hen geen gevoel voor orde in het verkeer bijbrengen? Ik ben er van overtuigd, dat wanneer het zwaartepunt van de verkeersopvoeding in het gezin komt te liggen, de resultaten op de duur zeker niet zullen uitblijven. Niet alleen de vader, maar ook de moeder heeft hier een belangrijke taak.

Nu moet U niet denken, dat ik zonder meer van de stelling uitga: „Houdt U aan alle bepalingen van de Wegenverkeerswetgeving en het wegverkeer is geen vraagstuk meer”. Welk mens, welk christen zou zo hoogmoedig durven spreken? De zondige mens draagt immers ook in het wegverkeer zijn tekortkomingen mee. Daarom is ook hier het gebed de christen van node. Bedenk dat God het leven van de mens hoog aanslaat. Ga er niet achteloos aan voorbij, dat wij in Nederland door aanrijdingen per jaar 1500 doden, 20.000 zwaar gewonden en 100 miljoen gulden schade hebben. Prof. Jager wees in dit verband op Ex. 21. Laten wij in het verkeer op de weg onze naaste behandelen, zoals wij graag behandeld zouden willen worden. Heb daarom respect voor het grondbeginsel van de Wegenverkeerswet ons opgelegd door de van God gegeven overheid: „Het is verboden zich op een weg zodanig te gedragen, dat de vrijheid van het verkeer zonder noodzaak wordt belemmerd of de veiligheid op de weg in gevaar wordt gebracht of redelijkerwijze is aan te nemen, dat de veiligheid op de weg in gevaar kan worden gebracht”.

Zeist. K. J. Rosendaal.

KERKNIEUWS

Beroepen te Daarlerveen, kand. M. Brandes van Axel.

Aangenomen naar Daarlerveen, kand. M. Brandes van Axel.

Bedankt voor Sliedrecht, Gees en Werkendam, kand. M. Brandes.

Theol. Hogeschool. Geslaagd voor het kandidaatsexamen, H. W. Ophoff, F 22, Dalfsen.

Grafsteen en Schilderij van Prof. Deddens.

Op dinsdagmorgen 31 maart j.l. vond op het kerkhof der gemeente Kampen een korte plechtigheid plaats. In het bijzijn van een aantal genodigden werd een stijlvolle, sobere grafsteen van zwart zweeds graniet ter nagedachtenis van wijlen Professor P. Deddens officieel aan de familie Deddens aangeboden en onthuld.

Namens het groningse comité, dat de hiervoor benodigde gelden verzamelde, werd het woord gevoerd door Ds J. Smelik, die sprak over enkele verzen uit 1 Cor. 15.

Spr. gewaagde van de weemoed, die bij deze gelegenheid het hart vervult, maar tevens van de troost, die besloten ligt in Christus' overwinning op de dood. Hij noemde deze steen een monument der liefde van het gehele gereformeerde kerkvolk, dat zeer dankbaar is voor al de arbeid, die Prof. Deddens ten bate van de kerken heeft verricht.

Drs D. Deddens van Mariëberg betuigde dat de familie dit geschenk met diepe erkentelijkheid aanvaardde. Uit de samenstelling van het comité dat uit leden van de kerk van Groningen bestond bleek met welke hechte banden de overledene aan zijn laatste gemeente verbonden was. Deze grafsteen is echter tegelijk een sprekend bewijs van de liefde van heel het kerkvolk. Ds Deddens constateerde met dankbaarheid dat zijn vader tot het einde van zijn leven het vertrouwen der kerken heeft mogen behouden.

In aansluiting hierop werd in de aula der Theologische Hogeschool door hetzelfde comité een geschilderd portret van Prof. Deddens aan de Theologische Hogeschool aangeboden.

Ds Smelik sprak voor de onthulling van het schilderij nog over 1 Cor. 15 : 45. De schilderes, Mevr. Ersie Blokland-Toth, lichtte daarna met een enkel woord dit postuum vervaardigde portret toe.

Ds D. van Dijk van Groningen, de president van het curatorium der Hogeschool, verklaarde dat de School zeer ingenomen was met dit uitnemend gelijkende portret, waarin de persoonlijkheid van Prof. Deddens op treffende wijze tot uitdrukking komt. De beelden in de professorenkamer, aldus ds van Dijk, spreken voor wie stil neerzit en toelustert een eigen taal. Ze vormen tezamen een koor, dat getuigt van geleerdheid, kennis, toewijding en geloof. Maar deze beeldengalerij vormt ook een aangrijpende prediking van

het werk Gods aan zijn kerk. De beeltenis van een man als Helenius de Cock herinnert ons aan het zegenrijke, saambindende werk van deze docent, waardoor in de hopeloos verdeelde, door tweedracht verscheurde afgescheiden kerken, een heerlijke eenheid tot stand kwam. De figuur van Lucas Lindeboom doet ons denken aan de onvermoeide strijd, door deze professor gevoerd, tegen een onschriftuurlijke theologie.

In de laatste twaalf jaar zijn aan deze galerij toegevoegd de portretten van Greijdanus, Schilder, Holwerda en nu ook dat van Deddens. Zij roepen het ons toe: vergeet nooit wat God deed in de worsteling voor de vrijmaking der kerk. En niet minder krachtig betuigen ze: vest op prinsen geen vertrouwen. God gaf ons deze mannen en wij moeten Hem daarvoor dankbaar zijn. Maar zalig is alleen hij, die in dit leven Jacobs God ter hulpe heeft. Wanneer we daarvan doordrongen zijn, kan deze beeldengalerij, aldus besloot ds van Dijk zijn toespraak, dienstbaar zijn aan de ontplooiing en loutering der kerk.

Het opschrift van de grafsteen luidt:
Pieter Deddens

PROF. Dr F. KUYPER Fzn.

Tot hoogleraar aan de Vrije Universiteit in de faculteit van letteren en wijsbegeerte om onderwijs te geven in de Latijnse taal- en letterkunde werd benoemd Dr F. Kuijper Fzn. te 's Gravenhage. Dr Kuijper is momenteel leraar aan een Chr. Lyceum te 's Gravenhage. Dr Kuijper is de tweede hoogleraar aan de Vrije Universiteit, die lid onzer kerken is. We wensen Dr Kuijper van harte geluk met deze benoeming en bidden hem Gods zegen toe met het oog op zijn nieuwe taak.

ENSCHEDÉ

School m/d Bijbel voor U.L.O., H. B. Blijdensteinlaan 43. (Tel. K 5420 - 8486).

Per 1 september a.s. gevraagd een

ONDERWIJZER(ES).

Wiskunde L.O. (of ervoor studierend): gewenst, niet vereist. Lid Geref. Kerk (vrijgemaakt). Gunstig verplaatsingskostenbesluit. Woningprobleem altijd vrij vlot opgelost.

Sollicitaties te zenden aan het hoofd der school G. BOOIJ, Lasondersingel 25, Enschede. (Tel. K 5420 - 8989).

OPROEP

De **Deputaten inzake Psalmberijming**, benoemd door de Generale Synode van Bunschoten-Spakenburg 1958, verzoeken bij dezen, Kerkeraden of leden der Kerken, die

- opmerkingen of suggesties zouden hebben ter wijziging of van de bestaande psalmberijming (1773) of van het psalter Hasper (1949);
- eigen berijmingen der psalmen zouden willen inzenden;

dit te doen aan ondergetekende, door Deputaten aangewezen als hun voorzitter, zeer gaarne **vóór 17 mei a.s.**

Degenen, die aan het vorige deputaatschap (dat van Enschede 1955) eigen berijmingen hebben ingezonden, behoeven dit niet te herhalen.

Namens de Deputaten:

J. Smelik.

Petrus Campersingel 263, Groningen.

Even een vraag aan U

Is uw lijstje met namen en adressen voor het zenden van proefex. „OPBOUW” reeds verzonden?

(Zie ons no. van 20 maart)

Zo niet, zorgt U er dan a.u.b. spoedig voor!

Adres adm.

SLOTLAAN 220 - ZEIST